

دویتی‌های حامیان شهریار

مؤلف:

فاطمه ایازی

ناشر:

انتشارات ولی

سرشناسه: ریاحی، فاطمه، ۱۳۵۶-

عنوان و نام پدیدآور: دوبیتی های عامیانه شهر بابک / مولف فاطمه ریاحی.

مشخصات نشر: کرمان: انتشارات ولی، ۱۳۹۵. مشخصات ظاهری: ۱۱۴ ص

شابک: ۵-۱-۹۶۸۲۵-۹۷۸-۶۰۰-۱۰۰۰۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: ادبیات عامه ایرانی — شهر بابک موضوع: Folk literature, Iranian—Shahr Babak

موضوع: شعر کرمانی موضوع: Kermani poetry

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۹۰۹ ر / PIR ۸۷۳۵

رده بندی یوبی: ۹/۷ فا ۸ شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۳۳۹۳۱

عنوان کتاب:	دو بیتي های عامیانه شهر بابک
مؤلف:	فاطمه ریاحی
ناشر:	انتشارات ولی
مدیر مسئول:	سید محمد علی گلابزاده
تنظیم و صفحه آرایی:	لیلا گهرگزی
طرح روی جلد:	زهره عطاء الهی
شابک:	۵-۱-۹۶۸۲۵-۹۷۸-۶۰۰-۱۰۰۰۰۰
نوبت چاپ:	اول - ۱۳۹۶
قیمت:	۱۰۰۰۰۰ ریال
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی:	هنکام

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

آدرس: کرمان - خیابان هزار و یکشب - کوچه پنجم - پلاک ۲۶ - همراه: ۰۹۱۳۱۴۰۳۰۷۱

فکس: ۳۲۴۶۲۴۶۴ - تلفن: ۳۲۴۷۱۴۱۲ - ۳۲۴۴۳۹۷۰ - کد: ۳۴

مقدمه مؤلف

به نام خدای که جان آفرید سخن گفتن اندر زبان آفرید

ادبیات شفاهی بنسب می از فرهنگ و ادبیات ما را در برمی گیرد و از ویژگی مهم آن روایی بودن آن است از جمله مهمترین و پرکاربردترین شکل ادبیات شفاهی در شهرستان شهربابک دوبیتی محلی شهربابک است که در لهجه محلی به آن «چاربیتو» می گویند.

دوبیتی یا ترانه های عامیانه ، رایج ترین شکل ادبیات عامه است که از جنبه های مادی و معنوی بسیاری برخوردار است. با بیانی دلکش ، زیباترین عواطف انسانی و جنبه های زندگی توده ای مردم را در خود انعکاس می دهند از این رو از تنوع زیادی برخوردارند و حاصل باور و اعتقادات مردم محسوب می شوند .

ترانه ها یا دوبیتی های محلی در میان مردم شهربابک ، جایگاه ویژه ای دارد . جوانی که چوپانی می کند ، کشاورزی که خرمن می کوبد ، مردی که گندم درو می کنند ، زن هایی که شغلشان قالی بافی است و قالی می بافند ، زنی که نان می پزد ، زن روستایی که مشک می زند ، مادری که کودکش را می درازد ، بیشتر سرگرمیشان خواندن ترانه های محلی و عامیانه ای است که عمدتاً محصول اعتقادات و باورهای این منطقه می باشد و پیوند نزدیکی با زندگی مردم منطقه دارند . درون مایه هایی همچون درد عشق، نارضایتی از بخت و اقبال، غم و غربت، شکایت عاشق از معشوق، خدمت سربازی، نفرین و دعا مشهود است. آری دوبیتی ها آینه ی تمام نمای تجلی رنج و دردهای مردم این منطقه است . بخت و اقبال ، غم و غربت و هجران، شکایت عاشق از معشوق، یأس و ناامیدی، خدمت سربازی، نفرین و دعا

مشهود است آری دو بیتی ها آینه ی تمام نمایی تجلی رنج و دردهای مردم منطقه است . اقیانوس ژرف از باورها و اعتقادات و فرهنگ مردم است.

بیشتر دو بیتی ها نوعی تک گویی است که در حسرت و یادکرد دوران گذشته سروده شده اند . از عوامل مهم پیدایش چنین دو بیتی هایی می توان به بیسوادی ، فقر مالی ، غم غربت ؛ هجران و ... اشاره کرد .

وقتی به خواسته هایی که در دو بیتی ها مطرح است دقت می کنیم . یادآور قناعت ، مناعت طبع مردم کهن این سرزمین است : خواسته هایی که ما زیبایی دلنشینی را با سادگی و بی شیل و پیل بیان شده اند . همان چیزی که ملازم آنها در زندگی ساده و آبروی و روستایی بوده است از اینرو این دو بیتی ها بسیار زیبا و دلنشین هستند . بی دیگر از جلوه های این دو بیتی ها تصویر زندگی مردم روستا و فرهنگ های مربوط به آن مثل دوشیدن گوسفند ، چوپانی و کشاورزی را به زیبایی به تصویر کشیده است به طوری که با شنیدن آن گویی با مردن آن منطقه و توقعات ساده و پیش پا افتاده ی آنها ؛ اندر می کنی .

آنچه در میان دوبیتی ها مشهود است سادگی و بی تکلفی آنهاست . همچنین افکار و عقاید و آرزوهای سراینده با سادگی خاص در دوبیتی ها منعکس شده است . در شهربابک به دو بیتی های عامیانه چارپایه به سه می شود . یکی از تفال های قدیمی ، فال گرفتن با این چهاربیتو هاست و روش این فال گرفتن به این صورت است که شب چهارشنبه آخر ماه صفر تعدادی زن دور جمع می شوند و یک کوزه ای که دهانه آن باز باشد (اصطلاحاً به آن دوره می گویند) انتخاب می کنند و هر نفری یک مهره یا یک تکه (ذکمه) داخل این کوزه می اندازد و آن کوزه را پر از آب می کنند و در آن را می بندند و آن را به دست دختر بچه ای که به سن بلوغ نرسیده می دهند که او ببرد و داخل تنور یا زیر درخت انار شیرین پنهان کند . فردا ، صبح روز چهارشنبه دختر بچه کوزه را در دامنش پنهان می کند و می آورد . در حضور همه ، دستش را داخل کوزه می برد و یک مهره بیرون می آورد . کسی که دو بیتی های محلی را حفظ است برای هر مهره یک دو بیتی می خواند که فال صاحب

آن محسوب می شود اگر شعر شادی خوانده شد می گویند کاری که نیت کرده ای خوب است و آن کار را انجام می دهند اگر شعر غمگینی باشد می گویند انجام این کار کراهت دارد و از آن پرهیز می کنند. در قدیم یکی از رایج ترین تفال ها، فال مَهره (چهاربیتو) بوده که هنوز هم به کلی منسوخ نشده است.

این مجموعه که قسمتی از پایان نامه ی دکترای بنده می باشد، دربرگیرنده ی حدود ۶۰۰ بیت به لهجه ی شهر بابکی است. دو بیتی ها قسمتی از ادبیات عامیانه این شهرستان است که در عصر جدید به دلیل رشد چشمگیر استفاده از وسایل ارتباط جمعی، مثل تلویزیون، رایانه، تلفن ثابت و همراه و ... در معرض فراموشی قرار گرفته اند. بیم آن می رود که با گذشت زمان به کلی از یاد بروند بنابراین گردآوری آنها از این جهت حایز اهمیت است و باعث حفظ فرهنگ و ادبیات بومی و محلی است. این دو بیت ها به روش تحقیق میدانی و مصاحبه با مطلعین محلی جمع آوری شده است.

« تنظیم دو بیتی ها بر اساس اولین حرف آغاز دو بیتی به روش الفبایی است. »
در پایان بر خود واجب می دانم از عزیزی که بر تدوین و چاپ این مجموعه از راهنمایی آنها بهره برده ام به ویژه آقای دکتر عباس محمد رادمنش و خانم دکتر محبوبه خراسانی و همچنین مجموعه ی مرکز کرمانشاه و صمیمانه تشکر نمایم.

با تشکر

نظمه ریاحی

پیشگفتار

نگاهی به ادبیات عامیانه

ادبیات عامه یا فرهنگ عوام یا فلکور در مقابل ادبیات رسمی است که مخلوق ذهن مردم با سواد و تحصیل کرده است و مجموعه‌ای است که از ترانه‌ها، قصه‌های عامیانه، نمایش نامه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، سحر و جادو و طب عامیانه که در میان مردم ابتدایی و بی‌سواد رواج دارد، فلکور به آن بخش از دانش و هنر گفته می‌شود که به صورت شفاهی و زبان به زبان از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

ادبیات عامیانه، اشعار و محتوای مردم ایران، اثر مردمانی بی‌سواد و کم‌سواد و غالباً شفاهی که از جهت سادگی و محتوا با ادبیات سنتی مکتوب فارسی متفاوت است. زبان ساده، لحن عامیانه، حالات و اندیشه‌های عوام در این ادبیات نمایان است.

قالب دو بیتی بیش از قالبهای دیگر در اشعار عامیانه کاربرد دارد: این نوع از دو بیتی‌های عامیانه عاری از تشبیهات و اشعار محلی بیچیده و گویای احساسات و افکار عامیانه است. در آنها زبان عامیانه واژه‌های محلی به کار رفته است. مضمون بیشتر آنها عاشقانه و در وصف معشوق، گله از هجران و طالب رصال است. بسیاری از آنها نیز نشانی از زندگی روستایی و عشایری دارد برخی از آنها با سوزی خاص سخن از دوری وطن و فراق یار و خویشان است یا گفتگوی عاشقانه میان دو تن است. در برخی از اشعار عامیانه نام قهرمان ناشناس محلی مانده است. از جمله ترانه‌هایی در مورد حسینا یا نسایی به عنوان قهرمان محلی مشهور است. بخشی از این ترانه‌ها توسط بزرگان برای کودکان خوانده می‌شود و کودکان آن را فرا می‌گیرند و تکرار می‌کنند.

شهر بابک

شهر بابک یکی از چهارده شهرستان استان کرمان است که در فاصله ۲۴۰ کیلومتری غرب مرکز استان واقع شده است. این شهرستان از شمال به انار و استان یزد از جنوب به سیرجان، از شرق به رفسنجان و از غرب به استان فارس محدود است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸۴۵ متر است. این شهرستان به مختصات طول جغرافیایی ۵۵° ۳۰' عرض جغرافیایی ۳۰ و ۲۹ قرار گرفته است. مساحت آن ۱۰۵۴۲ کیلومتر مربع بوده که حدود ۴۰٪ آن را نواحی کوهستانی و ۶۰٪ بقیه را دشت ها و کویرها پوشانده اند. آب و هوای آن معتدل کوهستانی و نیمه صحرایی است و میزان بارندگی میانگین آن ۱۳۰ میلی متر می باشد. برابر با آخرین تقسیمات شور، شهر بابک یکی از چهارده شهرستان استان کرمان و دارای نه دهستان و ۴۰ آبادی است. کوه های شهر بابک ادامه سلسله مکران را می گیرد که مرز شمال و شرق شهر بابک را پوشانده است.

شهر بابک یکی از قدیمی ترین شهرستان های استان کرمان است که مورخان بنای آن را به بابک پدر اردشیر بابکان نسبت می دهند. کتاب ریاض السیاحه نوشته ی زین العابدین شیروانی آمده است که شهر شهر بابک را باهای بابک ساسانی است. تقریباً در تمامی منابع تاریخی به این نکته اذعان دارند که اردشیر شهرهای زیادی را بنا نهاده و همه ی این شهرها را به نام خود کرده است و تنها شهری را که بنا نهاده و به اسم خود نکرده است شهر بابک است، از این رو می توان نتیجه گرفت، شهر بابک اولین شهری است که بنا نهاده ولی نام جد خود را بر آن نهاده است.^۱

از آن جا که تاریخ شهر بابک پیوندی تنگاتنگ با تاریخ کرمان و فارس دارد، این شهرستان از رویدادهای رخ داده در این مناطق تأثیر پذیرفته است.

۱ - سیری در تاریخ و جغرافیای استان کرمان، ص ۹۳

آن طور که از قراین بر می آید در قرون اولیه ی بعد از اسلام در شهربابک ، زرتشتیان حاکم بوده اند . کما اینکه ، آثاری از چند آتشکده مثل آتشکده ی آذربغ در کهتوکرها و آتشکده یتل خاکستری در مهر آباد بوده است .

جغرافیایی نویسان قرن چهارم از شهربابک به نام (شهر خاتک) یاد کرده اند و آن را جزء شهرهای اصطخر از ایالت فارس شمرده اند . در دوران حاکمیت ترکان قراختایی از طرف حاکم کرمان فرمان حکومتی شهربابک صادر می شده است .

در زمان تراختائیان ، اسلام شاه ، امام فرقه اسماعیلیه به ایران آمد و ابتدا به شهربابک آمد و پس از آن از راه یزد به قزوین رفت و در آن جا ساکن شد . این نشان دهنده آن است که شهربابک پایگاه این فرقه بوده است .

امروزه تیر ۱۵۰۰ نفر در این فرقه در شهربابک به ویژه در روستاهایی چون : سهراب ، حصاروئیه ، اشور ، تبرق زندگی می کنند .

از نظر اقتصادی در گذشته اقتصاد این شهرستان بر پایه ی کشاورزی و دامداری استوار بود . کشاورزی معدوم و چوپانی محدود بود ، ولی امروزه مهمترین محصول کشاورزی پنبه است . از دیگر فعالیت های اقتصادی این منطقه بخش صنعت و معدن است .^۱

^۱ - شهربابک سرزمین فیروزه ، ص ۳۲ .